

Vybrané terapie ve speciální pedagogice

Od devadesátých let minulého století jsou ovšem terapie opět součástí českého speciálněpedagogického procesu. Mnohé terapie jsou **využívány nejen alternativně, ale jako hlavní edukační metoda**. Jejich přínos je nesporný. Kupříkladu v práci s dětmi se souběžným postižením více vadami a těžkým mentálním postižením vybízí k využívání terapií přímo aktuální legislativa a školní kurikulum.

Terapie – terapeutické přístupy

Reprezentuje způsoby odborného a cíleného jednání člověka s člověkem, jež směřují od odstranění či zmírnění nežádoucích potíží, nebo odstranění jejich příčin, k jisté prospěšné změně (např. v prožívání, chování, fyzickému výkonu) (Valenta, Müller, 2007).

Termín terapie můžeme obecně přeložit jako ošetřování nebo léčení (z řec. therapeia). Podle Müllera (2005) etymologie termínu terapie, který má řecko – latinský původ, znamená nejen léčení a ošetřování, ale také starání se, pomáhání a cvičení. (Müller, O., 2005)

Terapie a terapeutické přístupy by se tedy daly vysvětlit jako určité způsoby odborného a cíleného jednání člověka s člověkem, jež směřují od odstranění či zmírnění nežádoucích potíží nebo odstranění jejich příčin, k jisté prospěšné změně, například v prožívání, chování, fyzickém výkonu, apod.

Hiporehabilitace

zmírnění, odstranění hendikepu pomocí práce s koněm a ježdění na koni

- Hipoterapie
- pedagogicko-psychologické ježdění
- sportovní a rekreační ježdění hendikepovaných

Hipoterapie

- založena na bázi fyzioterapie (stimulace kožní, reflexní složky – sed ve výšce, mimovolné stabilizační mechanismy, odpor - cvičení proti odporu, reflexy volní – obranné proti pádu, protažení svalových skupin – uvolňují se zkrácené a posilují se oslabené svalové skupiny);
- na bázi psychoterapie (pozitivní emoční náboj, nové hodnoty – pohled na svět bez berlí a vozíčku, pohyb s lehkostí dosud nepoznanou, nový cit –navázání vztahu se zvířetem);

Canisterapie

- působení psa na člověka;

- z hlediska fyzioterapie - pes jako součást rehabilitace (napomáhá procvičování některých částí těla, např. svalů rukou - házení míčku, hlazení psa, natahování těla při pomazlení, překonávání pohybových bariér ve snaze o kontakt se psem);
- psychické efekty-navázání kontaktu se zvířetem (pes je spolehlivý zdroj citových podnětů), vytváření kladného vztahu, pomoc při navazování kontaktu s jinými lidmi a také vědomí, že pes bere člověka takového jaký je;

Formy:

- Animal Assisted Activities –motivace, výchovný moment, odpočinek obohacení kvality života
- Animal Assisted Therapy –pes přímo cílenou součástí vedeného terapeutického procesu, rehabilitace

Muzikoterapie

- aplikace hudebního umění za účelem pomoci lidem jejich chování, myšlení, emoce a další osobní předpoklady společensky i individuálně přijatelným směrem;
- využití základních hudebních složek – melodie, harmonie, rytmus, zvuková barva, tempo, dynamika a druh taktu;

Formy:

- receptivní – vnímání a prožívání hudby – poslech
- aktivní - aktivní hudební tvorba

Zdroj: <http://www.youtube.com/watch?v=RoQ25JGDgRw>

Artefiletika

- je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání a výchovy, které vychází z vizuální kultury nebo jiných expresivních kulturních projevů (dramatických, hudebních, tanečních). Vizuální kulturou zde rozumíme výtvarné umění, vizuální stránky médií a estetické stránky hmotné kultury a přírody;

- Cílem artefiletiky je obohacování kulturního kapitálu žáků, rozvíjení jejich sociálních kompetencí a prevence psycho-sociálních selhávání prostřednictvím uměleckých aktivit reflektovaných v žákovské skupině;

Cíl: obohacování kulturního kapitálu žáků, rozvíjení jejich sociálních kompetencí a prevence psycho-sociálních selhávání prostřednictvím uměleckých aktivit reflektovaných v žákovské skupině;

- Prostředky: výtvarný zážitek, imaginace a tzv. reflektivní dialog (u dialogu kladen důraz na zasazení osobní reflexe do širších souvislostí poznávacích a kulturních – zážitek)

- Metody: výtvarné tvoření opřené

o posmodernistické umění např. bodyart

Arteterapie

- využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů;
- obvykle se rozlišují dva základní proudy arteterapie:
 - terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné;
 - artpsychoterapie, kde výtvořky a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány;

Dramaterapie

- používá prostředky dramatického umění;
- základem je vědomé konání jedince;
- neřeší jen individuální traumata za účelem jejich přenosu nebo přesunutí do vědomí
- pracuje se znaky a metaforami, využívá stylizaci a kreativitu;
- je zaměřená na rozvoj dovedností orientovat se a přiměřeně reagovat v různých sociálních situacích;

Prostředky:

- mimická a řečová cvičení, dramatická a verbální hra, scénář, mýty a příběhy, hra v roli, práce s textem, vyprávění příběhů;

Dramatická výchova

Cíl: vychovávat tvořivou a vnímavou osobnost schopnou vnímat skutečnost kolem sebe a orientovat se v ní, formulovat své myšlenky a beze strachu prezentovat své názory a city, respektovat druhé lidi, naslouchat jim

Prostředky:

- a) samostatný předmět – dramatická výchova (jako volitelný samostatný předmět zařazena od 6. ročníku)
- b) metoda práce – použitelná v kterémkoli vyučovacím předmětu
- c) pedagogický princip, styl práce – prostupuje veškerým vyučováním (takto ji využívá většina pedagogů 1.st.ZŠ)

Prostředí: školní výuka, mimoškolní (zájmová) dramatická výchova

Příklady metod: dramatická hra – podstatou je hra v roli, kterou členíme na:

- hru v situaci
- alterace
- charakterizaci

Další možné terapie pro osoby s těžšími formami MP:

(časté na základní škole speciální, u poskytovatelů soc. služeb)

Bazální stimulace

- **Bazální stimulací** se rozumí pedagogicko-ošetrovatelský koncept, který má nabídnout mentálně postiženým jedincům nebo pacientům v nemocnici (často na JIP) podněty pro vývoj jejich osobnosti v jednoduché podobě. Synonymem pro bazální stimulaci je **bazální dialog**.
- Koncept vymyslel německý speciální pedagog prof. Andreas D. Fröhlich, tehdy v rámci své disertační práce. Jeho snahou bylo umožnit i lidem s těžkým kombinovaným postižením samostatný život, byť ve velmi omezené podobě. Po 10 letech, kdy profesor Fröhlich svůj koncept používal u dětí, se tuto metodu podařilo převést do ošetrovatelství. O to se zasloužila německá zdravotní sestra prof. Christel Bienstein.
- **Somatické** - tělesné podněty (doteky, masáže,...) pomáhají pacientovi vnímat vlastní tělo;
- **Vibrační** - pomáhá vnímat vibrace a chvění lidského hlasu. Lze jim také ovlivnit rytmické dýchání pacienta;
- **Vestibulární** - pomáhá s orientací v prostoru a uvědomování si své vlastní polohy v něm;
- **Auditivní** - pacientovi se pouštějí jeho oblíbené a známé zvuky;
- **Orální** - pacientovy oblíbené tekutiny stimulují receptory chuti;
- **Taktilně-haptická** - zaměřená na osvojování manipulace s předměty.

Snoezelen je terapeutickou metodou

Pokud tedy uvažujeme o využívání Snoezelenu jako o terapii, pak (Janků, 2013):

- musí obsahovat cíl – předem plánovaný, systematický, jasný;
- musí být založena na komplexní diagnostice člověka se zdravotním postižením;
- průběh pobytů musí být sledován a průběžně hodnocen (musí vést k určitému sledovanému závěru);
- musí následovat zpětná vazba, zjištění efektivity;
- stanovení cíle vždy závisí na možnostech jedince se zdravotním postižením, popř. sociálním znevýhodněním, na terapeutovi (např. vyškolený speciální pedagog) a na prostředí Snoezelenu.

Multismyslové místnosti pomáhají tyto problémy řešit na základě zážitku a prožitku, který vyvolává zpětný pozitivní efekt (Janků, 2013).

Pokud bychom cíle Konceptu Snoezelen v procesu edukace shrnuli, pak se jedná o:

- rozvoj vnímání, emocionality, poznávání, komunikace a motoriky
- rozvoj seberegulace a harmonizace osobnosti

- změny v pozornosti a koncentraci dítěte
- pokles agresivního a autoagresivního chování
- posilování rovnováhy mezi uvolněním a aktivací jedince
- pozitivní socializace a integrace v sociálních strukturách.

Biblioterapie – (jen si tak číst...) Myšlenka, která je vhodná zvláště pro uživatele staršího věku - seniory. Ať už máme na mysli biblioterapii aktivní, nebo pasivní, kupříkladu předčítání a poslech, tvoří místnosti Snoezelenu velmi vhodné pomocníky. Navíc zde rozhodně čtenář i posluchač zapojí více představivost a fantazie než kdekoli jinde.

Aromaterapie – je v podstatě stálou součástí multismyslových místností. Doporučuje se využívat éterických olejů, vonných lamp i tyčinek při práci v místnosti pokaždé. Ovšem je nutné nastudovat působení specifických vůní, aby u člověka, který aroma vdechuje, nedošlo k opačné reakci než je požadována.

Využití dalších podpůrných nebo facilitačních a rehabilitačně - masážních terapeutických metod:

- Koncept Bazální stimulace, Vogelův koncept Prenatálních místností, Psychomotorika, Bobathova metoda, metoda Veroniky Sherborne, míčkování, terapie objetím, Vojtova metoda, orofaciální stimulace, ad.

Psychomotorika

- vznikla z řeckého *psyché* = duše a za latinského *motorius* = pohybový. Podle Opatřilové (2005) „...je to souhrn pohybových projevů člověka, jeho volní i mimovolní pohybové činnosti, která odráží okamžitý psychický stav člověka (normální: mimika, smích, pláč, gestikulace; patologický: akinéza – znehybnění, třes, grimasy, apod.)“ (Opatřilová, 2005, s. 108)

Vojtova metoda

- Autorem metody reflexní lokomoce nazývané obecně Vojtova metoda, která byla vyvinuta již v padesátých letech minulého století, je lékař a profesor Václav Vojta (1917-2000).
- Vojtova metoda, nebo také *Vojtův princip*, se využívá velmi často při včasném diagnostikování dětí, ale také jako terapeutický postup a možnost léčebné rehabilitace u dětí i dospělých s poruchami nervového a svalového systému.
- Již v průběhu prvního roku života mohou být, podle Vojty, diagnostikovány na základě pozorování motorického vývoje jedince poruchy v neuromuskulární oblasti. Podstatou této metody je působení na centrální nervovou soustavu skrze provokovaná svalová cvičení, polohy a aktivace reflexů celého těla.

-

Facilitovaná komunikace

- Facilitovaná – jinak řečeno usnadňovaná - komunikace je metodou, kterou rozpracovala jako komunikační metodu Australanka Rosemary Crossleyová v roce 1987 pod anglickým názvem „facilitated communication“.
- Cílem této alternativní metody je schopnost vyjádřit se a komunikovat s dopomocí usnadňovatele, přestože běžným způsobem to není možné. Facilitovaná komunikace je využívána u lidí s narušenou komunikační schopností a s těžkým postižením, s

pervazivními poruchami, s mozkovou obrnou, jiným souběžným postižením více vadami, Parkinsonovou chorobou, Alzheimerovou chorobou, apod.

- V průběhu této usnadňované komunikace poskytuje člověku usnadňovatel podporu ruky a doprovází pohyb rukou/prstem k předmětům, klávesám, písmenům nebo obrázkům. Jedinec se tak může vyjadřovat tím, že ukazuje na něco prstem a sestavuje celá slova a věty.

-

Bobathův koncept

- právě manželé Bobathovi, Karel a Bertha, kteří v padesátých letech minulého století vzbudili v mnoha lidech a rodičích dětí s těžkým zdravotním postižením, naději na návrat, či zlepšení, pohybových struktur organismu.
- Bobathovou metodou se snažíme vyvolat automatické reakce dítěte (vzpřimovací, rovnovážné, obranné), které jsou nevědomou složkou pohybu. Nácvik koordinačních pohybových vzorů pak vede k jejich zafixování a spontánnímu zapojení v pohybu.
- Bobathův koncept využívá k útlumu patologických tonických reflexů mozkového kmene a hlubokých šijových reflexů (které jsou stejně jako u Vojtovy metody považovány za nejvážnější příčiny pohybových potíží u poruch CNS), tzv. inhibičních poloh. Pohyb je přitom umožněn pouze té části těla, která je aktivována kupříkladu tahem, tlakem a poklepáváním. Technikám držení dítěte v různých polohách a zacházení s jeho tělem říkáme *handling* (z *angl.překl.*). Různým formám přerušovaného dotýkání a tlaků na kůži a svalstvo říkáme *tapping* (také z *angl.překl.*). (Valenta, Müller, 2003)

Literatura - zdroje:

- PIPEKOVÁ, J. et al. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido, 2010, 3., přepracované a rozšířené vyd. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- MŮLLER, O. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami*. Olomouc: UP, 2001. ISBN 80-244-0231-9.
- VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: UP, 2003, 322. ISBN 80-244-0698-5.
- VALENTA, M. *Psychopedie. Teoretické základy a metodika*. Praha: Parta, 2007. ISBN: 978-80-7320-099-2
- PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-7315-010-7.
- POTMĚŠILOVÁ, Petra a Petra SOBKOVÁ. *Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 111 s. ISBN 9788024431208.
- FILATOVA, R., JANKŮ, K. (ed.). *Snoezelen*. Frýdek – Místek: Tiskárna Kleinwächter, 2010. ISBN 978-80-260-0115-7.

- HÁJKOVÁ, V. (ed.) a kol. *Bazální stimulace, aktivace a komunikace v edukaci žáků s kombinovaným postižením*. Praha: Somatopedická společnost, 2009. ISBN 978-80-904464-0-3.
- JANKU, K. (2013). Terapie ve speciální pedagogice. Dostupné online: https://projekty.osu.cz/svp/opory/PdF_Janku_Terapie-2.pdf